

Zsigeri testbeszéd

KOVÁCS PÉTER MŰVÉSZI DIAGNOSZTIKÁJA

Igazi hosszútávfutó. Nem mintha a látványos mennyiségi mutatók, netán a heroikus mentalitás eltökélt képviselője lenne. Dehogy, épp ellenkezőleg. Kovács Péter roppant egyszerű, már-már puritán művészegyéniség. Csak valahogy nem bír a végére járni választott tematikájának. Számára a figurális utalás, az emberi jelenlét olyannyira fontos, kikerülhetetlen, akár élőlényeknek a tiszta levegő. Mintha Jorge Semprunnel együtt kimondatlanul is azt vallaná: nincs mese, „Embereknek van a legnagyobb súlya az életedben, embereknek, akiket ismertél”. Más kérdés, hogy az alkotó művein egyre-másra keservesen elgyötört, reménytelen sorsú alakok villannak fel előttünk. Amolyan sejtelmekkel teli, lehangoló kortársi vészjelzések. Persze az a perdöntő, hogy e konzekvens, meditatív művészi vizsgálódás egyre izgalmasabb, szuggesztívebb látleteket tud felmutatni.

Ám honnan ez a szkeptikus, tragikus karakterű ember- és világkép? Már az is mond valamit: Kovács Péter élete jóformán mindenestől a főváros kő- és betondzsungeléhez, az itteni tömegkörülmenyekhez kötődik. Érettségi után a segédmunkát, a fizikai létformát is kipróbálja, majd rövidesen bejut a Képzőművészeti Főiskolára (Fónyi Géza festőosztályában végez 1970-ben). Neki azonban korántsem csak a szakmai szorgoskodás, a művészi előrehaladás eszménye lebeg szemei előtt. Nem, ennél valamivel többet akar. Tisztes függetlenséget, megfelelő egyéni szabadságot. Mert számára az erkölcsi, emberi mozzanatok fölöttébb lényegesek. Aztán látszatra minden összejön. Műtermes lakás, művészi magány, áldásos csönd, kiállítási alternatívák és szakmai elismerések. Ennek ellenére a pályakezdő alkotó művein nyoma sincs a szabadság távlatosabb, derűsebb lenyomatainak. Inkább fordítva. Mindenfelé csupasz, kietlen, szűkös fal- és „cellamotívumok”, köztük pedig rezignált, tengődő teremtmények.

Mintha a szigorúbb magány és függetlenség pusztán arra lenne jó, hogy ráismerjen az emberi korlátozottság terebélyesebb dimenzióira.

Mindebbe azért az átfogóbb érvényű kortársi tapasztalatok is csak-csak beleszóltak. Ne feledjük: Kovács szociális, szellemi eszmélése, művészi startolása a hatvanas, hetvenes esztendőök mozgalmas, kontrasztos világára esett. Az előbbi periódusban mindenestre a hazai kultúra imponálóan gazdag, szintetikus kibomlásának örülhettünk (l.: Juhász Ferenc, Nagy László, Sarkadi Imre, Kondor Béla, Jancsó Miklós, Szabó István, Szokolay Sándor stb. munkásságát). Ekkoriban még nagyrészt hite, tétje és társadalmi bázisa volt a teljességet ostromló művészi nekifeszüléseknek. Nem így az ezt követő, fokozatosan polgárosodó évtizedekben. A totalitás igénye itt már egyre jobban az érzelmesebb nosztalgikákba vagy magánmitológiákba csúszott át, miként az életközelibb, embercentrikus fel fogások is szembetűnően átalakultak. Hisz már Kondor lét- és világegészben csapongó zseniális munkássága is a Valaki önarcképeibe torkollt bele. Más szóval: egy csonka, töredékes és elszemélytelenedő emberképbe. Nos, egyebek közt ez az a világszemléleti fordulat

lópont, amely Kovács Péterék generációjának is újfajta mértéket, szigorúbb valóságlátást kölcsönzött.

Igaz, a hetvenes évek fiataljai között még kiemelt becsületnek örvend a játékos, ironikus és groteszk előadás (pl.: Szemethy Imre, Banga Ferenc, Szabados Árpád, Somogyi Győző, Dienes Gábor). Mellettük ellenben a szikárabb, analitikusabb figurális törekvésekről is tudomást kell vennünk (pl.: Birkás Ákos, Sáros András Miklós, Baranyai András). Más lapra tartozik, hogy Kovács Péternek aligha akad közelebbi társa e kortársi felvonulásban. Tőle ugyanúgy idegen a tárgyilagos, popos és parabolikusabb nézőszög, mint az elvontabb formaelemek alkalmazása. Egyszerűen hagyománytisztelőbb, lakonikusabb egyéniség. Innen adódik, hogy jóformán főiskolás alakrajzait, vázlatait ragozza tovább, amint kilép a nyilvánosság elé. Csak éppenséggel szikár, éles metszésű falak és panelablakok közé szorítja folyton változó, vívódó figuráit. S mindezt egy rendkívül lágyan, artisztikusan kezelt sárgás, barnás színekörnyezetben tálalja elénk. Ezzel szorongó alakzatainak is szelídebb, poétikusabb atmoszférát biztosít.

Habár ez is csak féligazság. Többször előfordul: az alkotó üzeneteit pont az átfogóbb vagy villanásszerűbb színeffektusok teszik igazán katartikusá. Annyi bizonyos: e megfontoltan haladó, humánus művészetben a grafikai és festői eszközöknek amolyan elszakíthatatlan, mozgékony szerepük van. Annál is inkább, mivel Kovács eredendően rajzolónak készült, s máig is Barcsay Jenőt tekinti egyik legfőbb mesterének. De aztán mégis a festő szakon maradt. Alighanem ebből származik, hogy a főiskola utáni évtizedekben még jelentős helyet kapnak művein a színes, tónusos kiképzések. Ezzel parallel ellenben grafikus expresszióinak, vonalas nyugtalanságának is érdemi teret szentel (pl.: *Be a városba, Rozsdás panelok, Cella*). Úgyhogy valami finoman cizellált, egyensúlyos helyzetben vagyunk. Innentől viszont egyre felkavaróbb, szálkásabb víziók kerülnek ki az alkotó műhelyéből. Jóllehet továbbra se mond le a hangulatkeltő festői betétekről, csak most már formacentrikus, grafikus vénáját szinte kendőzetlenül felvállalja.

Lám, a mélybe nyúló, alapvető kifejezési hajlamok előbb-utóbb mégiscsak felszínre törnek.

Mi több: egyféle formai, szellemi metamorfózist kölcsönöznek Kovács Péter látomásainak. Gondoljuk csak el: a művész szinte napról napra, hétről hétre rajzolja különféle ülő, álló és elmozduló figuráit. Akár egy megszállott mániákus. Mintha általuk önmaga rejtettebb presszióit, feszültségeit tudná kivetíteni. Nem csoda így, hogy az alkotó organikus, virtuóz vonalfutamai egyre több spontán, ösztönös mozdulatot is magukba ötvöznek, s így amolyan félig-meddig nyitott, vonaglóan expresszív alakok keletkeznek. Míg korai képeinek elegáns vonaldinamikája nagyrészt a drapériák, a csupasz testformák érzéki fel-frissítését szolgálta, addig itt óhatatlanul előreléptünk. Mert a csapongóan lüktető idegi és inas képzetű gesztusok immár az emberi belső, neuraszténiás természetére irányítják figyelmünket. Akárha némiképp egy-egy vészjóslóan pulzáló röntgenkép villanna fel előttünk. Egy-egy olyan meghökkentő, félabsztrakt látélet, amelyeken csaknem eleven holtakkal szembesülünk.

Ne ijedjünk meg e kemény, kísérteties szópárostól, művészi realitások rejtőznek mögötte. Nézzük meg például tüzetesebben az alkotó *El...(?)* című vegyes technikájú alkotását (2000-ben született)! Látszólag roppant egyszerű, légiesen oldott figuratorzóval van dolgunk. Lehet, a repró ennél is atmoszférikusabb hangzattal teremt. Mindegy: itt a fantá-

ziánknak amúgy is derekasan működni kell. Kiderül ugyan: e csupasz, magányos teremtmény félig-meddig háttal vagy oldalnézetben mutatkozik, de különben alig tudhatunk valamit róla. Fiatalabb vagy korosabb illetőt látunk? Netán férfi- vagy nőalakot? Aligha bírjuk pontosan eldönteni. Mint ahogy a síkszerűen traktált, jelzesszerű környezet is épp ilyen talányos. Nem lehet teljességgel kizárni, hogy a tétova alak esetleg kitekint az ablakon. Talán az utca reményteli távlatait, hozzá az ég alja vöröseit fürkészi. Minthogy rendszerint nyilvánvaló oka, értelme lehet valamennyi testmozdulatnak. Ám ne találgassunk! Elégedjünk meg annyival: lényegében egy nemtelen, kortalan – személytelen halandót nézegetünk. Egy közülünk való póre, ágrólszakadt embert. Aki szemlátomást rosszul, feszélyezetten érzi magát jelenlegi pozíciójában, ezért óhatatlanul változtatni szeretne helyzetén (l.: *EL...[?]*).

Ámde hova, hogyan és miféle eszközökkel? Itt ismét leblokkolunk. Már csak azért is, mivel az alkotó nyelvileg is megkérdőjelezi az érdemi mozgás, cselekvés lehetőségét. Sőt manuálisan is átlós, keresztirányú – kifeszített képszerkezetet teremt. Mégsem bír mindenestől eltekinteni az elmozduló, előrehajló testhelyzettől. Elvégre Kovács Péter munkásságának egésze jobbára az emberi testbeszéd elemi és elementáris dramaturgiájára van felfűzve. A kezek és lábak pozitívájára, a fejek és csípőtartások sugallatára. Akárhogy is vesszük: ez a legtermészetesebb, legnyíltabb jelbeszéd. Itt még nemigen bírunk nagyvonalúan füllenteni. Ahogy a jelenlegi magányos, elforduló figura is kendőzetlenül megvallja: ő bizony aligha tart igényt társaságunkra, kandi tekintetünkre. Megvan ő egyedül is, noha a külvilág kihívásait latogatja. Mégis azt látjuk: ezen az áttetsző, vázlatos testformán a domináns útvonalak és irányok nem is annyira kifele tendálnak. Inkább a fizikum belterülete felé. Ahol a derék meg combtájékon vibrálóan kusza, mikrodinamikus szövetek és idegpályák nyüzsögnek, nem is szólva a vörösen felszikrázó, riasztó képzetű vonal- és pontelemekről. S ezzel máris a mű kulminációs tartományához értünk.

Híába ugyanis a testi, fizikális jelek mennyiségi dominanciája, itt valójában a kortársi ember idegi, lelki diagnosztikája nyomul előtérbe.

Persze mi sem áll távolabb e visszafogott, kiváló művésztől, mint a finomkodó, monoton pszichologizálás. Ő saját érzélem- és ösztönvilágával hitelesíti, hogy a létezés felfokozott kínjainak, tehetetlenségeinek kibeszélése igenis tanulságos, izgalmas folyamat. Ha az előbbi képen a szürkés, sárgás tónusok még jótékonyan csitítják, lírizálják a testi, lelki gyötrelmeket, addig másfelé tekintve már drasztikusabb, dinamikusabb emberi tragédiákról kell tudomást vennünk (pl.: *Függő, Mozdulatok I.*). Jellemző azután, hogy a pályakezdés évtizedeiben az alkotó nemritkán többalakos, jelképes és klasszicizáló megoldásokat produkál. A diptichonszerű *Rozsdás panelokon* például ugyanúgy felbukkannak a személytelen, nyomorúságos nagyvárosi alakok, akárcsak a megfeszített Krisztus példázatos képe. Az *Isméltődő jeleneten* viszont padlóhoz lapuló, elmerülten fülelő férfit észlelünk, aki alatta lévő embertársa legvégső hörgéseire kíváncsi. Időközben azonban e némiképp epikus, érzelmesebb felfogás egy látszólag igénytelenebb, de koncentráltabb előadásba fordul át. Maradnak csak az egyszemélyes, magányos halandók. Ezek azonban már test és lélek, anyag és szellem duális vesződségeit képesek megidézni. Méghozzá kiemelkedő, szuverén művészi színvonalon.

Tudjuk: az expresszionista és szürrealista mozgalmak törekvéseiben igen gyakran felbukkan a démonaival küszködő, véglegesen magára maradt modern ember megannyi jel-

legzetes, tragikus toposza. Majd az absztrakt expresszionizmus, az informel kibomlásával a neoavantgárd mozgalmak többé-kevésbé fel is számolják a konkrétabb alakzatokban szunnyadó kifejezési lehetőségeket. Nos, Kovács mértéktartó, hagyományörző korszerűsége valahol itt válik fölöttébb érdekessé, értékessé. Számára tudniillik az önfeledt rajzolás, az automatikus gesztikulálás korántsem csak a belső szabadság, a formai függetlenség eklatáns kivételése. Dehogy. Ő tisztesen belekalkulálja, hogy a spontán közvetlenség, a lüktető elvontság csak az életszerűbb, józanabb formák relációjában juthat fontosabb, tartalmasabb szerepekhez. Ennek köszönhető, hogy a művész képein a realiztikus testjelzések és a vonagló, szövevényes vonal- és ideglabirintusok egész a létezés határvidékéig visznek el bennünket. És csakugyan: e talányos, félelmetes tájékon pusztán csak a póre testiségre hagyatkozhat az alkotó, semmi egyébre.

Elvégre ez az a határpont, ahonnan viszontagságos földi és túlvilági életünkre némileg ugyanúgy ráláthatunk.

Keserves magány és tehetetlenség? Aztán felhorgadó cselekvésvágyak és szapora kudarok? Lépten-nyomon bent lenni valahol, mégis örökös számkivetettségben? Bárhogy is nézzük: Kovács Péter munkásságából egy ilyenféle rezignált, válságos és katasztrófikus világkép bomlik ki előttünk. Megtehetné, hogy alkalmanként becsukná szemét, elfordítaná tekintetét a galád, lelombozó emberi színterektől, s valami üdébb, reménytelibb tematikák után nézne. De nem teszi. Még akkor sem, ha valójában jó néhány gyerekkönyv autentikus illusztrálását is felvállalta. Neki mégis személyes töltetű mozdulat- és léleknaplója a legfontosabb, amit karakteres, igényes műveivel immár három és fél évtizede „vezet”. S amikkel feltétlenül tudunkra ad egynéhány érzéki, gondolati felismerést. Mindenekelőtt azt, hogy látszólag fejlődő, polgárosodó és demokratizálódó közéletünkben nem is annyira az anyagi, gazdasági, politikai vagy szociológiai problémák életveszélyesek igazán. Sokkal inkább a morális, mentális, neuraszténias és depressziós veszteségek.

Né menjünk bele e rendkívül súlyos, bonyolult gondok részletezésébe! A képzőművészet egyébként is csak szenzuális, szellemi indikátor lehet az efféle jelenségeknél. Nekem például Kovács Péter vívódó, hitehagyott és mitikus alakjai nem ritkán az egzisztencialisták szigorú, elementáris emberlátását juttatják eszembe. Emlékszem: annak idején a kultúrpolitika kézzel-lábbal hadakozott e brutálisnak tűnő, pesszimiztikus valóságértelmezés ellen. Azóta viszont csak-csak kiderült: jókora igazság rejlik Heideggerék és Sartreék civilizációs prognózisában. Érdemes hát a zseniális Camusre hivatkoznom A bukás egyik találó részletére: „Nem tudtam, hogy a szabadság nem jutalom, [...] nem is ajándék [...]. Ó, nem, ellenkezőleg, inkább robot, maratoni futás, magányos és nagyon kimerítő [...]. Egyedül egy rideg teremben, [...] mikor határozni kell, szemben magunkkal vagy mások ítéletével. Mindennemű szabadság végén ott mindjárt az ítélet; ezért oly nehéz viselni a szabadságot, főképp, ha láz rázza az embert, vagy ha valami fájdalma van, vagy ha senkit sem szeret” (Az egzisztencializmus. Gondolat K., Bp., 1966. 389.).

Igen, Kovács Péter kimondottan konok, igazmondó alkotó. Őt közel sem az esztétikai szépelgés vagy a hívságos önérzet vezérli, hanem szorongató hiányérzete. Hogy mire, meddig juthat fájdalmas, lényegi mondandóinak kibontásában. Bizonyára e szigorú, következetes művészi magatartás is hozzájárul, hogy hosszú kísérletezés, próbálgatás után végül is az emberi figurák külsődleges modulálását is képes volt úgy-ahogy megtagadni. Csakhogy e szemléleti, alaki negációnak akár átfogóbb értelmet is tulajdoníthatunk. Annál

is inkább, mivel korszerű életünk hír- és reklámözönében majd mindig a tárgyi, anyagi és környezeti javallatok dominálnak (l.: kashmir gold, telkek, utazások, egyebek). S alkalmanként Tamási Áron intelme is beúszik a képbe, hogy valahol mégiscsak otthon kellene éreznünk magunkat e különös világban. Nos, Kovács Péter nyugtalan, társtalan alakjai ennél velősebb, szigorúbb gondolatot sugallnak. Azt, hogy nekünk először is magunkban kellene egyféle elviselhetőbb, biztonságosabb hajlékot teremtenünk. Aztán jöhetnének a nagyvilág parázna csábításai. Osvát Ernő is arra figyelmeztet bennünket: „Anélkül, hogy magunkat szeressük, senkit sem szerethetünk” (Az elégedetlenség könyvéből. Helikon K., Bp., 1988. 53.).

Természetesen a nézők közt is szép számmal találunk olyan egyéneket, akik léptenyomon izgalmas tematikai, stiláris fordulatokat várnak el az alkotóktól. Akárha az ipari, marketinges és praktikus észjárás a szellemi, művészi közéletben is egyre nagyobb teret nyerne. Pedig a tartalmasabb, igényesebb műalkotások egyebek közt azzal válnak ki környezetükből, hogy adott világuk mechanikus, lélektelen tendenciái ellen lépnek fel. Ezt pedig többnyire csak elmélyültebb, etikusabb mentalitással lehet elérni. Szerencsére a kortárs hazai képzőművészetből sem hiányoznak az efféle pályaképek. Elég itt csak Váli Dezső vagy Kárpáti Tamás kiugró munkásságára utalnom. Egyikük a műtermi magány tárgyi, szellemi filozófiáját akarja tisztessen befogni, másikuk pedig az emberben rejlő felemás megváltóképet. Ám mindketten valódi hosszútávfutók. Akárcsak Kovács Péter.

Ő azonban egy olyanféle tematikai, humánus tartalom mentén kutakodik, amelyik korszakunk egészére nézve is igencsak jellemző. Jean Clair, a nemzetközi rangú francia műtörténész mondja: „döbbenet figyelem, hogyan vált [...] a testnek és az egyén halandóságának eszméje szinte kizárólagos témává [...]. Mintha a művészet bezárná a kört, mintha visszatérne ugyanazokhoz a rögeszmékhez, amelyek az első embert kísértették, amikor keresztet vetett egy holttestre, hogy halhatatlanná tegye, hogy megvédje a rontástól” (Balkon. Ezredvégi beszélgetés..., 1996. 9. sz. 6.). Az alkotó méltatói mindenesetre alkalmanként ügyes mentséget keresnek a művész végletes pesszimizmusára. Mintha a keserű igazmondás is finomításra, púderezésre szorulna. Holott Kovács Péter pusztán csak teszi a dolgát, mint a hajdani mágusok avatott, posztmodern utódja. S nincs kizárva, ha áldott türelemmel széttekintünk mives, fájdalmas művei között, akkor tán egy rövidke időre mégiscsak félbeszakad az emberi világ gyalázatos romlása.

Szuromi Pál